

Bir kitap:

ÇARLIK RUSYASI YÖNETİMİNDE KARS VİLAYETİ-II

Nusret KOPUZLU

*Çok öyle yan bakma Moskof sen ona,
Zafer nişanıdır Kars'ın kalesi!
Nice bin düşmana bozgun salmıştır;
Osmanlı şanıdır Kars'ın kalesi!*

Karslı Bahrî (1854)

Rus işgal ve istilâ yıllarını, neredeyse “altın devir” olarak takdim eden ve Rus meddahlığı tüten bir kitap karşısında tavrınız ne olur?

1828-1918 yılları arasında, 110 yıl boyunca, binlerce can ve hesapsız toprak verdiğimiz bir çağı nasıl değerlendirmeliyiz?

Tarihçi Ahmed Refik, 1918 yılında ziyaret ettiği Kars'a ait notlarında şu ifadeleri kullanmıştı: “Kars, hamâset ve celâdet beldesidir. Kars nâmı anıldığı zaman her Türk'ün ruhunda kahramanlık hisleri uyanır. Oralarda Türk'ün en şanlı müdafaalarını ta-hattur etmemek gayrikabildir.”

Gel gör ki *hamâset* ve *celâdetin* ne olduğunu anlamayan yahut bu duygularımızı her fırsatta boğmaya çalışan fesat planlı bir faaliyetin sâikler, bu bölgede yaşanan tarihî hercümerci hatırlamamıza bile tahammül edemiyorlar... Halkımızın vicdanında ve Süleyman Nazif'ten Necip Fazıl'a kadar birçok şair ve yazarın kaleminde Rus'un niçin Moskof olduğunu anlamıyorlar.

Genç tarihçi hemşehrimiz Candan Badem'in *Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars Vilayeti* adlı kitabıyla ilgili düşüncelerimizi kaleme almış ve dergimizin bundan önceki sayısında neşretmiştik. Bu yazımız, Kars basınında da yankılandı. Meğer çamura taş atmışız!

Kars'ın esaret yıllarına adeta Rus gözüyle bakan hemşehrimiz, özür dilemenin bir erdem olduğunu idrak edemediğinden, Kars'ta bir internet sitesinde “Nusret Kopuzlu'ya Yanıt” başlığı altında

uzun bir yazı yayımladı. Eleştiriye tahammül edemeyen Badem'in “yanıt”ı, dil, üslup ve ilmî derinlikten mahrum, darmadağın bir lâf salatası... Kitabıyla ilgili ciddî eleştirilere cevap verememiş, lüzumsuz teferruat içinde boğulmuş ve işi çocukça bir dalaşmaya çevirmiştir.

Kısa zamanda şöhret olma yokuşlarında susayan tarihçi, önyargılı ve her zamanki gibi internet sitelerinde herkesle dalaşmaya alışık olduğundan, hiç üşenmeden sayfalarca yazı yazmış. Kendini savunurken de geri adım atmamaya gayret etmiş. Tutunamayacağı hususlara hiç temas etmemiş, kıydan köşeden azıcık tutunabildiği hususlarda da ölçüyü kaçırmış.

Biz, Sayın Candan Badem'in metodunu değil bu yazıda da kendi metodumuzu kullanacağız. O, hakaret ediyor ve fikren sevmediği kişilerin çalışmasını yok sayıyor. Biz, ideolojik kaygılardan uzak, hür ve bilimsel düşünceyle, eğriye eğri, doğruya doğru diyerek yazıyoruz.

Kitabı üzerindeki değerlendirmelerimizi dikkatle okuyup, bundan sonraki ilmî çalışmalarında yararlanacağı bir metodoloji dersi çıkarması gerekirken, maalesef hayranlık duyduğu, insanlık katihi Stalin'in şiddet, nefret ve öfke dolu yolunu tercih etmiştir.

Stalin'in prensibini şöyle tarif ederler: “Adam yok, problem de yok!”

Meselâ, 1936 nüfus sayımının sonuçlarını beğenmemiş! Çünkü halkın büyük bir kısmı

kendini hâlâ Hristiyan yahut Müslüman olarak tanımlıyor. Bunun üzerine sayım komitesi yöneticilerini kurşuna dizdirmiş!

Badem de bakıyor, kim Rus-Sovyet hayranı değilse çekiyor kılıcı!

“*Vur fakat dinle!*” deseniz de durmaya ve dinlemeye tahammülü yok!

O, fevkalâde imkânlarla bir yığın belgeyi görmüş; fakat bu malzemeden arzu edilen seviyede bir eser çıkaramamıştır! Kırk dereden su getirme çabasıyla Rusça sınavından aldığı puana kadar sayıp dökmesi bundandır! Çok söz, mugalâtanın, çaresizliğin ve girdapta sıkışmanın ifadesidir.

Badem diyor ki, “*Doğrusu Fahrettin Kırzioğlu okulundan bir tepki bekliyordum ama biraz daha düzeyli olmasını isterdim.*”

Biz soruyoruz: “*Yazarın 1943 tarihli bir çalışmaya takılıp kalması çok garip! Prof. Kırzioğlu, 1953’te çıkan Kars Tarihi’nden sonra 1960’lı yıllarda yazdığı Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi başlıklı doktora tezi başta olmak üzere 2000’li yıllara kadar çok değerli eserler kaleme aldı. Sempozyumlarda sunduğu tebliğler, üniversite yayınları nerede?*”

O saçma sapan bir soruyla cevap veriyor! “*Asıl ben size soruyorum, nerede? Madem Kırzioğlu’nu savunmaya soyundunuz, o zaman bulup gösterse-nize konumuzla ilgili şu değerli eserleri!*”

Şimdi ne yaparsınız? Adanalıların bir sözü var ama buraya yazamayacağım!

Mübarek, bir işaret fişeği atmış ve pusuya yatmış; bir tepki bekliyormuş, üstelik de düzeylisinden! Neyi bulup göstereceğim? Erivan arşivlerinde belge buluyorsun da Ankara’da Türk Tarih Kurumu tarafından defalarca basılan eseri göremiyor musun? “Nerede?” sorumuzu anlamazlıktan gelen bir şark kurnazlığıyla mı yoksa Türkçe problemi olan biriyle mi karşı karşıyayız?

Soyunmak ne demek? Biz o satırları hatta şu yazıyı yazarken giyinmiş vaziyetteyiz, soyunarak yazı yazmayız!

Bizim yazılarımız bir Kırzioğlu savunması değildir! Ne bizim böyle bir görevimiz ve mecburiyetimiz var ne de merhum Hocamız Kırzioğlu’nun böyle bir şeye ihtiyacı var! Öyle anlaşıyor ki Badem, eleştireyim derken ipin ucunu kaçırdığını anlıyor ve bir tepki bekliyor! Ne çare ki Kırzioğlu sendromunun ilâcı yok!

Genç tarihçimiz, nedense kimsenin bilmediği

bir Kırzioğlu portresi çizmek için çaba sarf ediyor. Kırzioğlu’nun bir kitabının önsözündeki şu ifadeleri, Badem’i utandıracak mahiyettedir. “*Çalışmalarım sırasında bana büyük yardımları dokunan Muh-terem Hocam Zeki Velidî Togan ve İsmail Hami Danişmend Beğlere, Rusçadan tercümeler yapan Bakülü arkadaşım Mirza Bala ile eski Oltu Meb’usu Yasin Akdağ Beğlere ve Gürcücenin hususiyetlerini anlatan askerlik arkadaşım Batumlu Ahmet Sevük’e, Beyoğlu-Bomonti’deki Katolik Gürcü Kilisesi Kütüphanesinden istifademi sağlayan ve Gürcüceden tercümeler yapan Ahıskalı dostum Pol’e burada teşekkür ederim. Eserdeki yanlış ve eksikleri gösterecek, ilmî tenkitlerle doğrunun daha iyi bulunabilmesine yardım edeceklere de şimdiden teşekkür ederim.*”

Badem, ilmî metot ve ölçüden nasip almış biri olsaydı, merhum Hoca’nın teşekküründen bir hisse alabilirdi; hâlbuki şimdi sadece bir teessüf hakkı ediyor. Zira o, bu ifadelerdeki asil duruşu takdir edemiyor, aksine hakarete yelteniyor.

Candan Bey, iyi niyetli olmadığı, Kırzioğlu’na karşı kin ve intikam üslubu kullandığı için huzursuzdur. Yüzlerce makale ve kitap arasından 1943’te bir heyetle yazmış olduğu kitabını kullanıyor. Üstelik Hoca’nın 1953’te çıkan *Kars Tarihi* adlı kitabının önsözünde, söz konusu kitaptaki yazısının çarpıtıldığına dair beyanını da dipnota kaydederek... Şahsen biz o kitabı görmedik. Hoca kendisi bile hiç anmadığına, sonraları daha olgun eserler yayımladığına göre 1943’te çıkan bir derlemeye niçin bakalım, değil mi?

Mugalâtaya bakar mısınız: “*Kars tarihi Kırzioğlu ile birlikte kapanmıştır, artık bu konuya kimse el atamaz mı deseydim?*” buyuruyor. Hayır, öyle bir şey diyen yok! Ne yazarsan yaz; sadece terbiye sınırları dâhilinde kal; saldıрма, hakaret etme, diyor ve sizi bilimsel metotları kullanmaya davet ediyoruz.

“*Kürtleri, Lazları ve hatta Malakanları bile Türk yapmış bir tarihçiye dünyanın neresine giderseniz gidin aşırı milliyetçi denir. Kopuzlu’nun kendisi lafı dolaştırmadan, açıkça “Evet, Kırzioğlu doğru söylemiştir, Kürtler Türktür” diyebiliyor mu?*”

Merhum Prof. Kırzioğlu, Badem’in söz konusu ettiği topluluklarla ilgili araştırma, inceleme ve ilmî mülâhazalarını yine ilmî plâftformlarda, sempozyumlarda ve Türk Tarih Kongrelerinde bildiri olarak sunmuştur. Takdir edilir ki, bu bildiriler, ilmî kurullardan geçerek neşredilmiştir. Eğer bu bildirilerde

kabul görmeyen hususlar olursa, bir başkası bu tezler üzerine yine ilmî metotlarla çalışır ve bu çalışmalarını yine bilimsel ortamlarda bilim âlemine sunar. Peki, Prof. Kırzioğlu'nun bildirileri karşısında Badem gibiler ne yapmıştır? Kabul etmiyor ama kendisinin yaptığı gibi dedikodu yapmış, bulmuş, sataşmış ve saldırmışlar; ilmî bir çalışma ortaya koyamamışlardır. Eğer aksini savunuyorsa Kırzioğlu'nun konuyla ilgili yayınlarını ve bu arada merhum Van Mebusu İbrahim Arvas'ın *Tarihî Hakikatler* adlı kitabını okuyup ilmî metotlarla bir eser ortaya koymasını bekliyoruz.

Merhum Hocam Prof. Kırzioğlu (1917-2005), dünyanın ve üzerinde yaşadığımız coğrafyanın soğuk savaş zamanında yaşamış bir tarihçidir. Birinci Dünya Savaşı'nın yaraları henüz sarılmışken patlak veren İkinci Dünya Savaşı'nın akıbeti belli olduğu bir sırada Stalin Rusyası, iki kızıl Gürcü profesörüne bir makale yazdırıp yayımlatarak Türkiye'den toprak talebinde bulunmuştu. Bu makalede Kırzioğlu'nun memleketi Kars'tan Trabzon'a kadar olan yerler talep ediliyordu. Başta Prof. F. Köprülü, Prof. Z. F. Fındıkoğlu ve Kırzioğlu olmak üzere birçok Türk aydını bu yazıya çok sert cevaplar kaleme aldılar. Böyle bir sosyal ve siyasî atmosferde yazı yazarken bugünkü üslubu kullanmak beklenebilir mi? Badem'in idrak edemediği hususlardan biri de bu!

Şahsıma yönelttiği soruya gelince: Kopuzlu, hiç kimsenin milliyetini tayin ve tespiti memur değildir. Kim kendisini nasıl tarif ediyorsa, bize bu tarifi kabul etmek ve saygı duymak düşer. Siz hangi hak ve salahiyyetle *etnisite* zabıtalığı yapıyorsunuz? Asıl ırkçılık bu değil mi? Yoksa bir gizli-azınlık ırkçısıyla mı karşı karşıyayız? Zira Türkiye'de böyle bir muamma/problem de var. Kopuzlu, Badem'in Türk olduğunu iddia edemeyeceği gibi herhangi bir topluluk hakkında da Türk'tür veya değildir iddiasında bulunamaz.

Şu hususu da ilâve edelim: En az bin yıldan beri aynı memlekette ve ortak kültürel değerleri paylaştığımız insan kim olursa olsun onu kendimizden sayarız. O kendini nasıl tarif ederse etsin, biz ona dost, akraba, arkadaş, komşu, hemşehri vs. gibi kelimelerin ifade ettiği duygularla yaklaşırız. Kürtler de bu cümledendir. Bunun zıddı *öteki* veya *düşman* gözüyle bakmaktır. Galiba yanlış ve hatta ayıp olan da budur, değil mi?

Badem, hâlâ uçaska/uçastokı vadilerinde dolaşıyor! Kendisi, "*Yerli halk da uçastok kelimesinin*

çekime uğramış hali olan bu uçastka şeklini duyarak bu şekilde (biraz da sadeleştirilerek uçaska şeklinde) telaffuz etmiştir. Kitabımdaki Türkçe belgelerde de halkın bu telaffuzu yer alır. Ancak biz doğrusunu yani uçastok yazmak durumundayız." diyor! O hâlde Rusça bilmeyen birinin kitabında uçaska demesini niçin bu kadar problem hâline getiriyor-sun? Bu Rusça kelimenin doğrusu ne olursa olsun, halk tarafından uçaska şeklinde kullanılmıştır! Azerbaycanlı Şâir Ahmed Cevad'ın 1915'te Bakü İslâm Cemiyet-i Hayriyesi görevlisi olarak Kars'a geldiği günlerde yazdığı yazıya bakıyorum: "*Horasan uçastkasına altmış bin ruble bırakıldı.*" diyor. Bu kelime Azerbaycan'da günümüzde de bu şekilde kullanılmaktadır. Tıpkı Arapça ve Farsça kelimelerden bazılarının Türkçede ses ve hatta anlam kaymalarına uğrayarak kullanıldığı gibi!

Bizim Rusçayla bir derdimiz yok! Hatta öğrenilmesi gereken önemli dillerden biri olduğunu düşünürüz. Sizin kitabınızı da bu samimi duygularla karıştırdık. Biz, Rusça bilmek, insanı Rusçu olmaya götürmemeli diyoruz; yanlış mı? Rusça notunuz yüz üzerinden beş yüz olsa da kitabınızda yediğiniz Prof. Akdes Nimet Kurat'ın yarısı kadar Rusça bilemezsiniz! Ama o, Rusçayı ilmî amaç için kullanmıştı, birilerine kullanılmak için değil!

Müellif, kitabında olduğu gibi söz konusu 'yanıt'ında da ilmî dili kullanamıyor, argo ve sokak dili kullanıyor. '*Numara*' 'soyunmak' ve '*küçük dizgi hatalarından medet ummak*'tan bahsediyor. Bu ifadedeki seviyeyi okuyucuya bırakıyoruz. Lâkin kendisinin ne yaptığından haberi yok! Rusça *sbornik/sborik*, *Divitskiy/Devitskiy* kelimelerindeki tek harf hatasını çok önemliymiş gibi dile doluyor! Diğer taraftan bölge ahalisinin bildiği Tkhilvana ismini Tirvana, Koçak'ı Koçatı, Zığaristav'ı Haristav, Daneden'i Taneydan, Çikora'yı Çikolar yapmakta beis görmüyor! Hatta "*Dinimizi tahrik, Türklüğünü tahrik* ifadelerinde de galiba *tahkîr*'le *tahrik* karıştırılmış." gibi nazik düzeltmemizi bile üstüne almıyor; yanlış değil diyemiyor, düzeltme dürüstlüğü gösteremiyor; filânın ifadesi diyerek üstünden atıyor! İyi de nakleden ve okuyucuya sunan sensin; o hâlde doğrusuna dipnotla veya parantezle işaret etmeli değil miydiniz? Faydalandığınız kaynaklardan alıntı yaparken bir yanlış bile nasıl görmezlikten gelirsiniz? Doğrusu ya almazsınız ya da yanlışla işaret edersiniz, değil mi?

Bizim yazımızda ne kendisine, ne Ruslara, ne Ermenilere ve ne de Gürcülere hakaret sözü yok!

Biz diyoruz ki Posofluların milliyetini şu veya bu şekilde tartışma konusu yapmak, belirsiz ifadeler kullanarak ortada bırakmak yanlıştır. Bu konuda bile net duruşunuz yok! Bazı Gürcü akıldaneleleri, yüzyıllardır bu bölgede hatta son yüzyılda sürgünlerde Türk olarak yaşayan Ahıskalılara da Gürcü diyorlar! Bu tür konulara ya girmeyeceksiniz, ya da araştırıp yazacaksınız. Okuyucuyu tereddüt içinde bırakmak yanlıştır.

Kimseye insanlık dersi vermek ne haddin ve ne de hakkındır, önce bunu öğrenmelisin!

1855'te Rusya'da şu kanun çıktı mı çıkmadı mı? Ruslar Türkleri aşağılamak için filan kelimeyi kullandı mı kullanmadı mı? Bunlara evet veya hayır desen ne değişir? Neticede Ruslar Türklerle zulmetmiştir! Ülkelerini işgal, istilâ ve ilhak etmiş; halkı göçe zorlamış, tarihî hatıralarını silmiş, elinden gelen fenalıkları yapmıştır (Meselâ Çarlık zamanında yıkılanlardan da bahseden yazı: Dr. Phil. İlhan Akçay, Kars'ta İslâm-Türk Eserleri, Diyanet Dergisi, c. 5. Kasım 1966, Sayı. 11, Sayfa 309-311). Neden bunlara işaret etmiyorsun diye soruyoruz! İşte Ermeni belâsı onların eseri değil mi? Yüzyıllarca bir arada yaşayan Türklerle Ermenileri bu hâle kim getirdi? Görüştüğünüz Ermenilerden birine sor, öğren.

Şu kitabın şu cildi çıkmış da diğer cildi niçin çıkmamış? Yahu bir insan elindeki malzemeyle yapmayı tasarladığı çalışmalara göre bir plân yapar. Bu plânda yer alan bir bütünün a veya c çık-kını tamamlar, diğeri kalabilir. Yani maddî imkân bulamaz, bir mani çıkar veya ömrü vefa etmez. Bu tasarı veya plânı Hoca'nın kitaplarının önsözünde zaten görüyoruz. Şimdi siz onu nasıl ve ne hakla sorguluyorsunuz? Zaten önce bu plânını gerçekleştiremediği için kendisi üzülmüştür, sana ne kalıyor?

Candan Badem, bizim de dipnot ve kaynak belirtmediğimize işaret ediyor ve suçluyor. Affedersiniz, sizin için öyle şeylere gerek görmüyoruz! Siz birtakım dipnot ve kaynak vermişsiniz fakat ciddi ve ilmî olamamışsınız!

Badem'de Kırzioğlu kini, bir cerahat gibi o kadar derinden işliyor ki, nereden vuracağını şaşkınlığı içinde, iş, aleyhte delil toplama komedyasına dönüşüyor. Yeğenin doktora hocası filan da şöyle demiş! Hangi yeğen, hangi Hoca, kime ne? O filânın ilmî şahsiyeti kaç gramdır? Mühim olan bu! Cümle âlemin satranç hastası olarak bildiği birisinin, Kırzioğlu gibi bir şahsiyet aleyhinde

bulunmasının kıymeti harbiyesi nedir? O filân, fakültede hoca olarak kalmasını, bölüm başkanını olan Kırzioğlu'na borçludur. O şahıs, kim bilir hangi aşağılık duygusuyla münasebetsiz bir lâf etmiş... Kırzioğlu'nun, her eleştirene cevap vermemiş olması bir kusur mu? Her eleştirene saldırmak gerektiğini mi düşünüyorsunuz? Herkes kendinde olanı verir, demişler... Biz, Badem gibi aleyhte delil toplama hastalığımız olmadığı için kimin ne dediğine çok bakmayız. Bundan sonra onun ne dediğine de bakmayacağımız gibi...

Biz, Candan Badem'i incitecek, kişiliğini rencide edecek bir söz söylememeye gayret ettik. Birçok belge ve bilgiyle, büyük zahmetlerle bir eser yazmaya koyulmuşsun, iyi de etmişsin. Maama-fih oraya buraya saldırmak, kara çalmak, hakaret etmek, linç etmek gibi niyet ve davranışlarınız yanlış! Önemli olan sen ne diyorsun, onu söyle! Takdiri işin erbabına bırak. Ama adımız gibi biliyoruz ki merhum Hocayla ilgili mülâhazaları bilimsel değil, ideolojiktir! Sen internet sitelerinde Stalin-ci olduğunu haykırıyorsun. Kırzioğlu Stalin-ci olabilir mi? Ermeni Profesörü Zülalyan doğru söylüyor, Kırzioğlu milliyetçidir, yani mensup olduğu, içinden çıktığı cemiyetin millî ve manevî değerlerine candan bağlıdır; tıpkı Zülalyan'ın bir Ermeni

milliyetçisi olduğu gibi. Onun bu özelliği Osmanlı arşiv belgelerini incelemesine ve yabancı kaynakları tercüme ettirerek değerlendirmesine mani değildir. Her insanın doğruları, yanlışları olabilir. Önemli olan doğrusunu takdir, yanlışını tashih etmektir. Âlimlerin *cerh* ve *tadil* dedikleri de budur. Peki, Badem ne yapıyor? Bir tarafa meddahlık, diğer tarafa kara çalma! Bu mu tarihçilik?

“Kopuzlu’nun milliyetçi tarih anlayışına göre tarih tarafsız yazılamaz, Türk tarihçisi Ruslarla ilişkileri yazarken sadece Rusların zulmünü yazmalıdır. Osmanlı’nın zulmü ise yoktur.”

Bu ifadeler karşısında söyleyeceklerimize geçmeden önce bir hususa dikkat çekmemiz lâzım: Usûl! Tarihle uğraşanlar öncelikle bu ilimden de haberdar olmalıdır. Meselâ Türk tarihçiliğinde en yüksek merhaleye ulaşmış merhum A. Zeki Velidi Togan, **Tarihte Usûl** kitabında tarafsızlıktan bahsederken şunları söylemektedir: “... *Bütün bunlar nazarı itibara alınır, insanların tarafsızlığının nisbî (relativ) olduğu meydana çıkar. Zaten insanın hâdiselere kıymet biçmek hususunda daima işine yarayacak sabit ve müstakar bir mi’yarı yoktur. ‘Ededî hakikatler’ denilen şeyler de her cemiyetin, her zamanın, hatta bir cemiyet içindeki muhtelif gurupların ve şahısların telâkkilerine göre başka başka şekiller alıyor.*”

Candan Badem’i yine üzdük; zira merhum Togan da Sovyet düşmanıydı!

İnsan kendi memleketinin ve kendi halkının (yoksa yanılıyor muyum!) ıstırabına nasıl bu kadar yabancı gözle bakabilir? Bunun tarafsızlıkla alâkası yok! Tarihçi, Birleşmiş Milletler gözlemcisi değil...

Candan Beyin ifadeleri tamamen çarpıtma, itham ve iftiran ibarettir. Kendisinin de naklettiği gibi bizim sözlerimiz şöyledir: “*Ruslar, Baltık kıyısında küçük bir balıkçı kabilesiyken tarih sahnesine çıkıp 1552’de Kazan şehrini yakarak istilâ ettiler. Bu tarihten sonra mütemadiyen doğuya yani Türk coğrafyasına doğru kan ve ateşle yayıldılar. Söz konusu kitaba konu olan devir de bu tarihî sürecin bir parçasıdır. Peki, tarihin bu şekilde seyretmesi, bir Türk’ün vicdanında nasıl yankı bulur? Bir tarihçi tarafsızlık adına bunca istilâ, ölüm, göç ve acıyı göz ardı edebilir mi?*”

Şimdi ehli namus ve ehli vicdana sesleniyoruz, bizim ifadelerimizden Candan Beyin söylediği anlam çıkar mı? Peki, Rus istilâları, bir Türk’ün (Candan Beyi kastetmiyorum, herhangi bir Türk’ten bahsediyorum) vicdanından nasılyankılanırmu muhayyilesinde

nasıl yer alır? Candan Bey farklı anlasa da insan psikolojisinden zerre kadar anlayan herkesin bu soruya vereceği cevap aşağı yukarı aynıdır. Dünyada bütün şerefli insanlar önce kendi milletinin saadetini düşünür, acısına ve sevincine ortak olur.

Bizi milliyetçi ve Türkçü olarak niteleyen (Kendisi komünist ya!) ünlü tarihçimiz Badem Bey bu-yuruyor ki, “*Peki bir Rus milliyetçisi de aynı kafayla şöyle yazarsa ne olacak? ‘Türkler Orta Asya’da küçük bir avcı kabilesiyken tarih sahnesine çıkıp 1453’te İstanbul şehrini yakarak istilâ ettiler.*”

Böyle şeyleri bir Rus yazamaz ve söyleyemez! Zira onlar neyin ne olduğunu bilir. Rus bilir ki Baltık kıyılarında yaşayan bir balıkçı kabilesi, Viking ve Cermen aşısıyla nerelere ulaşmıştır! Kaynaklar yazıyor ki, Rusların ayrı bir etnik grup olarak ilk kez tanınması 15. yüzyıla rastlar. Bir tarihçi o asırda Türklerin imparatorluklar kurduğunu nasıl bilemez?

93 Harbi sırasında Çıldırli Âşık Şenlik niçin şöyle seslenmişti?

“Ben-Asferdir bilin Urus’un aslı
Orman yabanisi balıkçı nesli
Hınzır sürüsüne dalıp kurt misli
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana!”

Türk, Candan Beyin zannettiği gibi “küçük bir avcı kabilesi” değildi! Orhun Kitabeleri ve Çin Seddi de buna şahittir. Rus’un bile düşünmediğini, onların hayranları böyle bol keseden yazar!

Frankini örneği, Rus zulmünü ortadan kaldırmaz. Sadece iyiliği dokunan kişilerin şükranını kazanmıştır ki biz de onu iyilikle anarız. Tabii ki her milletin içinde iyi insanlık vasıfları taşıyanlar vardır. O da bunlardan biridir. Demek istediğimiz şu ki, münferid işler genel sonucu değiştirmiyor. Meselâ 1989 ve 1990 yıllarında muhtelif Rus basın organlarında çıkan ve tercümelerini Yunus Zeyrek’in **Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri** adlı kitabında okuduğumuz Aleksandra Muhina, Marina Şakina, Mayra Salykova-Semyen Yanovski gibi yazarların yazıları da müspet örneklerdir. Ama bunlar, Çarlık Rusyasının 1828’de Kars ve Ahıska’yı kan ve ateşle ele geçirmesi; Sovyet döneminde 1944’te de Ahıska bölgesi halkını hiçbir suç isnat edemedi, yalan söyleyerek sürgüne göndermesi gerçeğini değiştirmiyor ki...

Hazret, “*Rusların Kırzioğlu’nun dedesini müezzın, molla ve imam olarak tayin etmiş olması hoşgörölü olduklarını gösterir.*” buyuruyor. İlber Ortaylı’nın, “*İşgalci Rus yönetimi, Müslüman cemaatin başına örgütlü bir ruhban sınıfı yerleştirdi.*”

cümlesini naklettığımız için de bizim baltayı taş vurduğumuzu iddia ediyor! O sınıftan bazıların işgal yollarındaki hatalarını yazabiliriz ama yeri burası değil. Bilhassa Ermeni vahşeti sırasında Erzurum'da yaşanan çok vahim olaylar var. Elimizdeki hatıraları sırası gelince yayımlarız, Candan Bey de öğrenir. Şimdilik şu kadarını söyleyelim ki, bazı din adamları ile aydınlar, ya Anadolu'ya göç etmiş ya da Sibiry'a sürülmüştü. Ruslar, elde kalan birkaç kişiyi de yerli ahaliyle iletişim kurmak için hoş tutmuştu. Bunlardan biri de Karslı Hafız Kurban Efendidir.

Rus zamanını, yani esaret devrini yazı ve şiirlerle anlatan merhum Hafız Kurban Yurtseven'in şu dörtlüğü ne diyor?

*O uzun esaret, o acı günler,
Ne acı vak'alar, idam sürgünler,
O cânî insanlar, o cellât eller,
Asabım bozuldu, duralım hele.*

Sahi neyi tartışıyoruz? Anlatırken bile asap bozan bir devirden bahsediyoruz! O günlerin ne olduğunu malûm kafayla Candan Badem mi anlatacak bize?

Candan Bey, "Kopuzlu böyle imaları bırakıp bir şey biliyorsa söylesin, aksi takdirde söyledikleri çamur at izi kalsın felsefesini fazlasıyla andırıyor." diyor. Öyle zannediyoruz ki bilmediğimiz çok şey var! Sizin gibi dipten köşeden şahit toplama derdimiz de yok. Biz kitabınızı söz konusu ediyor, kişiliğinize bakmıyoruz. Ama kitapta geçen

bazı ifadeler ister istemez insanı şüpheyne düşürüyor. Çamur atmak sizin işiniz. Yazar Haluk Şahin, bu hususta, Candan Badem benzerlerinden biri olan Taner Akçam'la ilgili bir yazısında, "*Bazıların kimler tarafından finanse edildiğini, arkalarında siyasi motifler olup olmadığından*" bahsediyordu." (Radikal, 8 Ekim 2005).

Haluk Şahin herhalde duman çıkan bir yerden bahsediyor!

Bir şeyi iddia etmiyoruz ama emin olamadığımız bir durumla karşı karşıyayız.

"Müellif, ısrar ve inatla *işgal* ve *istilâ* kelimelerini kullanmaktan kaçınmış, *yönetim* veya *ilhak* demeyi tercih etmiştir." demişiz; tabii ki öyle etmişsiniz. İlber Ortaylı örneği sizi kurtarmaz. Onun yazısının genel karakteri bizi şüpheyne düşürmüyor. O, söz konusu yazıda ele aldığı Rus dönemini bütün çıplaklığıyla ve ilmî bir üslûpla ortaya koymuş. Aksi söz konusu olsaydı şüphesiz onu da eleştirdik. Ortaylı'nın yazısına bir daha göz atıyoruz: Rusların Kars'ı işgal ettiği, bu işgal yıllarında Kars'ı kötü yönettiği, ahali üzerinde *parçala-hükmet* siyaseti güttüğü, ulaşım plânlamasında çevreyi parçalayarak sömürme siyasetine yöneldiği, halka yaptırılan yolları ticarî işlerliğe göre değil askerî amaçlara göre plânladığı, halkı dinî ve etnik sınıflara bölerek birbirine düşürdüğü anlatılmış. Bunların hangisine itiraz edilebilir? 1828'de başlayan Ermeni fitnesi kimin eseridir? "*Ona gücünüz mü yetmiyor?*" sözünü de argo olarak görüyorum. Biz kabadayı

"Çarlık Rusyası, 1905 Rus-Japon Harbinden önce güneybatı kanadını emniyete almak için Kars-Ardahan eşrafı ile Tiflis'te yapılan bir toplantıda bulunanların grup halinde fotoğrafı. İki başta birer muhafız; önde oturanlar (soldan sağa): 1. Şadivanlı Hafız, 2. Kars Müftüsü, 3. Kağızmanlı aşiret reisi, 4 Rus. Arka sırada Dikanlı Hafız Ahmet Selami ve Kars'tan bir Malakan."

değiliz; dolayısıyla siz dâhil, *güç yetme* sözünü meclisten dışarı addediyoruz.

Badem, Ortaylı'nın "Rusların yoğun bir Slavlaştırma ve kolonizasyona gittiği" görüşüne karşı çıkıyor ve "Slavlaştırma değil, Hristiyanlaştırmanın söz konusu olduğunu" ileri sürüyor. Bu ifade, Ortaylı'nın görüşünü teyit etmiyor mu? Zira Hristiyanlaştırmak, aynı zamanda Ruslaştırma anlamına geliyordu. N. İ. İlminski'nin kim olduğunu bilseniz ve onun İdil boyu Müslüman Tatar halkı arasındaki faaliyetini inceleseniz, neyin ne olduğunu anlardınız!

İlber Ortaylı'ya sordular, "*Birileri niçin sizinle uğraşılıyor?*" Şöhret yokuşlarında susayanları kast ederek, "*Bazı türediler kısa yoldan şöhret olmak için...*" cevabını veriyordu.

Rusların *parçala-hükmet* siyasetinden bahsetmek nasıl anakronizme düşmek sayılabilir? Bunu herkes biliyor! Eminiz ki kendisi de biliyor, ama kafa yapısı dürüstlüğe meydan vermiyor.

Diyor ki, "*Etrak-i bi-idrak*" diye bir söz duydu-nuz mu? *Acaba bu lafı da Ruslar mı çıkardı?*" Bu söz, bir devirde işte böyle kendini bilmezlerin sarfettiği lâfûgüzaftan başka bir şey değil. Bu anlamda bir devlet siyasetinden söz edilemez. Hatta bu sözü kullanan bir valiye Sultan Abdülhamid'in sert çıkışı meşhurdur.

Konu bu mu? Rus'u savunmak sana mı düştü ki olmadık şeylere sarılıyorsun arkadaş?

1877-1917 yılları arası tamamen askerî bir dönemdir. Lâf cambazlığına ihtiyacımız yok! Bir tane Rus'un bile yaşamadığı yerlerden bahsediyoruz! Rus, askerî metotlarla ele geçirdiği yerleri, Bolşevik İhtilâli sırasında çıkan iç karışıklıklar sebebiyle bırakıp gitmiştir. Askeri çekilince ortada bir şeyi kalmamış, yalnız fitne ve fesadı kalmıştır. Öyle değil mi? Yoksa yine itiraz ederek, '*Koyunlar yine kuzular, kısır inekler yine dert olur, kuraklık ve hastalıklar yine belâ olur*' mu diyeceksin? Eğer öyleyse sana uğurlar olsun!

Buyuruyor ki, "*Ben aile büyüklerimden ve köylülerimden Rusların zulmüne dair hiç bir hikâye işitmedim.*" O hâlde neyi tartışıyoruz? Koca bölge ahalisi inim inim inler yahut "*Göç göç oldu göçler yola düzüldü.*" şeklinde ağıtlar yakarken Ruslar bu arkadaşımızın köyüne özel bir rejim uygulamış; herkes hayatından memnunmuş... Buna bir diyeceğimiz yok! Üstelik şahidi de yakın zamanda aramızdan ayrılan amatör bir köy

öğretmeni! Herkesten belge isteyen Badem, Fehmi Bayraktaroğlu'ndan belge istemiyor! Kaldı ki Bayraktaroğlu bile *-mış, -miş*'le biten cümlelerine bütün bunları, "*Müslüman halka hoş görünmek için yaptığı...*" kaydını koymuş!

Kırzioğlu'ndan sonra onun okulundan saydığı Yunus Zeyrek de Badem'in taşlarından nasibini alıyor. "*Posof'un Çizgileri adlı kitabında var olduğunu iddia ettiğim bazı zorlama etimolojilere örnek göstermemi ve varsa doğrusunu bildirmemi istemiş. Hay hay efendim, göstereyim. Sayın Zeyrek kitabında Ahıska isminin Aksu/Aksı'dan geldiğini yazıyor (agy, sf. 157). Bence doğrusu Ahıska'nın özgün şekli Ahalsihe ve Gürcüce'de Yeni kale demektir. Ahalsihe Türkçe'de Ahıska olmuştur.*"

Öğrendiniz mi Ahıska ne demekmiş! Badem'in mantığına göre bir kelime Türkçe olacağına önce Rusça, sonra Gürcüce olsun daha iyi! **Dede Korkut Kitabı**'nı okumuş olsaydı bu kelimenin orada **Ak-sıka, Ak-saka** şeklinde geçtiğini öğrenirdi. Roma çağında *Lomsia* adını taşıyan buranın adı Türklerde Aksıka, sonra da Gürcüce Akhal-skhe olmuş. Bu son şekle mi özgün şekil diyorsunuz? Ne hakla? Bu son hâlin anlamı da *yeni kale* demek! Ama bunlar Zeyrek'in kitabında defalarca geçiyor, yani o, kelimenin macerasını biliyor, bu konuda senden öğreneceği bir şey yok! Yine o, kelimenin Türkçe şeklini, muhtelif toponomi kaynaklarına bakarak bir mülâhaza şeklinde açıklıyor; kesin yargıya varmıyor. Diğer toponomiler de böyle. O hâlde ona niçin bulaşıyorsunuz? Zeyrek'in kitabında çok önem verdiğiniz söylediğiniz dipnot ve kaynaklara baksaydınız böyle bulaşma hastalığından bir an olsun uzak kalmış olurdunuz. Üstelik de kafa yormadığınız, kaynak taraması yapmadığınız bir konuda ukalalık yapmazdınız.

Bazı köy adları konusunda, "*Bence bu adlar Türkçe değil Gürcücedir.*" buyuran ünlü tarihçi(!), "*Fakat bu iş dilbilimciler ve etimoloji uzmanları için de kolay değil değildir.*" diye ekliyor. Peki, onlar için kolay olmayan husus sizin için nasıl kolay oluyor da önce kesin hükmünüzü ortaya koyuyorsunuz? O zaman uzmana, dilbilimciye ne gerek var! Hiçbir kaynak karıştırmadan "*Bence...*" diye başla, "*Fakat...*" diye sıvış! Ne güzel! Yeni tarihçimizde bir *Türk -nefreti* demeye dilim varmıyor ama antipatisi, fobisi seziyor.

"*Khahol kelimesi bilimsel literatürde yer almaz*" mı! Biz öyle bir iddiada bulunmadık, sadece yaygın olarak kullanıldığına işaret ettik. Kaldı ki sizin

kullandığınız birçok kelime de bilimsel literatürde yok! Rusların başka milletlere çok saygılı olduğunu iddia ediyorsunuz. Peki, soralım: Aralarında beş yıl yaşadığınız Ruslar, Azerbaycan halkına ne diyorlar, cevap ver!

Muhteremin bir de zamanına göre Rusların iyileri ve kötülerini olduğundan yakınması var ki... *“Şimdiki Rusların piyasa köktencisi, kaba, ruhsuz ve görgüsüz olanlarından yani özellikle Moskova’da toplanmış olan şu Yeni Ruslardan ben de hoşlanmıyorum. Bunlar paraya taparlar ve bilim insanına şu gözle tepeden bakarlar: Madem bu kadar zekisin, öyleyse neden fakirsin? Ama Sovyet dönemi Ruslarının çoğunluğu böyle değildi.”*

Neylersin ki gitti gelmez Sovyet dönemi!

Biz, insan olarak Ruslarla ilgili bir değerlendirmeye yapmadık! Bizim de Ruslardan tanıdık bildiklerimiz, haberleştiklerimiz var. Mesele, şu Rus, bu Rus değil; tarihte kin ve nefret aşıl原因, kendi çekip gitse de fesadı bitmeyen Rusya’dan bahsediyoruz. Sahi sizin de çalışmanız Çarlık Rusyasının Kars Yönetimi değil miydi? Bize ne, Çarlık, Sovyet veya kapitalist dönem Rusundan!

Candan Bey, kitabında olduğu gibi yazısının hemen her bahsinde sözü dolaştırıp Kırzioğlu’na getiriyor. *“Madem Posof’un ve öteki ilçelerin köy adları Türkçe idi o zaman niye değiştirdik? Sahi bu köy adlarının değiştirilmesinde Kırzioğlu’nun da bir rolü var mıdır?”*

Dedik ya, hastalık başka bir şey! Bu ad değiştirme de öyle. Candan Bey, sadece 1943’te kaldığından Hocanın yazılarını okumamış; okumuş olsaydı hiç olmazsa bu konuda ona iftira etmezdi. Zira Hoca, birçok Türk menşeli boy ve oymak isimlerinin cahil memurlar yüzünden silindiğinden yakınırı. Badem, Hocanın bu düşüncesini bilseydi bu defa da ırkçı diyecekti. Çünkü yakalanmış bir kere, kolay kolay iflâh olacağı da benzemiyor. Adını andığı merhum hemşehrımız Prof. Dr. Mecit Doğru’ya saldırmadığına hayret ettik. Öyle anlaşıyor ki Doğru’nun, Hocanın öğrencisi ve daima hürmetkârı olduğunu bilmiyor! Bilseydi bir yolunu bulur ona da bulaşır.

Yeni tarihçimiz buyuruyor: *“Kopuzlu Rusya’nın 1902’de Ermeni hareketine mesafeli olduğuna inanmıyor. Ben kitabımda belgelerimi konuşturdum. Varsa o da aksini gösteren belgeleri gösterebilir. Yoksa ezbere konuşmakla olmuyor. Bana göre Rusya’nın Ermeni hareketine yaklaşması 1912’den sonra olmuştur.”*

Bu ifadelerin sahibiyle tarih konuşulabilir mi? Evet, çalışma alanınız şu şu yıllar arası olsa da

genelleme yaparken 1828 yılına dair Osmanlı-Rus savaşlarına bir göz atmak gerekmez miydi? Ermeni hareketine Ruslar ne zaman yaklaşmış? Hatta onları ne zaman harekete geçirmiş, görürdünüz!

Dostça bir tavsiye: J. Baddeley ve W.E.D. Allen isimlerini bir kenara not ediniz! Rus Generali İ. Paskeviç’in kim olduğunu ve Kafkasya’da neler yaptığını, niçin Erivanski unvanını aldığını öğreniniz! Kimin ezbere konuştuğunu anlayınız; sonra da o çok güvendiğiniz belgelere yeniden bakınız!

Elimizde çarlık zamanı Kars ve çevresinin ahvalini özetleyen bir not var. Kimin yazdığını bilmiyoruz, ama üzerinde eski yazıyla “Kâzım Beyden” ibaresi var (Acaba Kâzım Mugan mı?). Yeni el yazısıyla yazılmış olan (muhtemelen o günleri yaşayan bir babanın oğluna anlattığı) bu not, Candan Beyin kütük gibi kitabından en az yetmiş seksen sene önce, üç madde hâlinde şunları söylemektedir:

“Dinlediklerim: Çarlık Rusyası Türk halkını uyuşturmak için üç yol takip ediyormuş: 1. Vergiler az olduğundan halk da az çalışır rahat yaşarmış. Köyünde oturuyor, dünyayı Sibir’e sürülüp dönenlerden öğreniyormuş! 2. Askere almıyor, senede 40 manat alıyormuş. Halk askerliği öğrenmiyormuş. Bunun acısı Büyük Harb’in sonunda çekildi. 3. Rus-Japon harbinden sonra Rus hükûmeti zayıflamış; istiklâl ve milliyetçilik hareketleri ortaya çıkmış. Cenup Kafkas’ta Ruslar, Azerbaycanlılarla Ermenileri birbirine düşürmüş. Senelerce birbiriyle kavga etmişler. Hükûmet vaziyet almamış. Eyce iki tarafı da körüklemiş. Öyle olmuş ki kazayla bir sandık bir teneke düşse, sesi işiten tüfek, tabanca, hançer alır dışarı fırlarmış. Ermeni-Müslüman davası yüzünden Türk halkı gözünü açıp büyük düşmanı görememiş. Bunun en büyük acısı Doğu Anadolu ve Azerbaycan’da Umumî Harb’in sonunda açıkça görülmüş.”

İşte sana Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars Vilayeti!

Demek ki Ömer Seyfeddin’in dediği gibi, vatandaşın irfanı, âlim geçinen birçoğunun ilminden daha ileri!

Tekrar ediyoruz: Candan Bey, geniş malzeme ve büyük emeklerle çok değerli bir eser yazma fırsat ve imkânına sahipken, çalışmasını, asıl sahibi tarafından tarihin çöplüğüne atılmış menhus bir ideolojinin tutsaklığına kurban etmiştir.

Bütün bunlara rağmen söz konusu kitap, erbabı için faydadan hâli değildir.